Wytyczne Głównego Lekarza Weterynarii w sprawie realizacji monitoringu serologicznego stad kur i indyków, podlegających obowiązkowi szczepienia przeciwko rzekomemu pomorowi drobiu (chorobie Newcastle, ND)

Warszawa, czerwiec 2025 r.

Spis treści

1. Wstęp 3

2. Serologiczna ocena protekcji stad kur i indyków w profilaktyce rzekomego pomoru drobiu 4

3. Schemat i metodyka urzędowych badań monitoringowych 5

3.1. Monitoring w stadach drobiu nieśnego i hodowlanego 5

3.2 Monitoring w stadach drobiu rzeźnego 6

3.3 Monitoring w zakładach wylęgu drobiu 7

3.4 Metodyka próbkobrania 7

3.5 Wykonanie badania 10

4. Interpretacja wyników badania 10

4.1 Kurczęta i indyki rzeźne 10

4.2 Kury hodowlane i kury nieśne oraz indyki hodowlane 10

5. Działania następcze po uzyskaniu wyników badan laboratoryjnych 10

6. Wejście w życie 12

Załączniki: 12

1. Wstęp

Zgodnie z § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 25 kwietnia 2025 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem rzekomego pomoru drobiu (Dz. U. z 2025 r. poz. 564) – zwanego dalej rozporządzeniem, jeżeli wyniki badań laboratoryjnych próbek pobranych przez powiatowego lekarza weterynarii od kur lub indyków utrzymywanych w gospodarstwach, o których mowa w § 1 ust. 2 rozporządzenia, wskazują, że nie są spełnione minimalne wymagania określone szczegółowo w dalszej części wytycznych, nakazuje się dokonanie modyfikacji planu bioasekuracji w zakresie programu szczepień, o którym mowa w § 1 ust. 2 pkt 13 lit. f, zgodnie z zaleceniami powiatowego lekarza weterynarii.

W celu ujednolicenia postępowania powiatowych lekarzy weterynarii w obszarze monitorowania obecności przeciwciał przeciwko rzekomemu pomorowi drobiu (ND) u kur i indyków podlegających obowiązkowym szczepieniom, Główny Lekarz Weterynarii przekazuje do realizacji niniejsze wytyczne.

Celem dokumentu jest zapewnienie jednolitej praktyki urzędowego nadzoru nad skutecznością programów szczepień oraz weryfikacji, czy przyjęte przez podmioty utrzymujące drób działania immunoprofilaktyczne prowadzą do uzyskania odporności czynnej w stadach. Stosowanie wytycznych nie może prowadzić do naruszenia obowiązującego prawodawstwa.

Zgodnie z ww. rozporządzeniem na terytorium całego kraju wprowadzony został obowiązek szczepienia przeciwko rzekomemu pomorowi drobiu, kur i indyków utrzymywanych w gospodarstwach, prowadzących działalność nadzorowaną, o której mowa w art. 1 pkt 1 lit. n ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt oraz w zakładach wylęgu drobiu przed opuszczeniem przez ptaki zakładu wylęgu drobiu.

Podmioty zobowiązane zostały do badań laboratoryjnych poziomu przeciwciał w celu oceny skuteczności programu szczepień. Powyższe badania, przeprowadza się w laboratoriach urzędowych, o których mowa w art. 25 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej, a uzyskane wyniki przechowuje przez okres 3 lat od dnia przeprowadzenia badania.

Mając na względzie różnorodność dostępnych na rynku weterynaryjnych leczniczych produktów immunologicznych oraz rekomendowanych schematów immunizacji, dobór najoptymalniejszego schematu szczepień może wymagać czasu niezbędnego do optymalizacji programu immunoprofilaktyki w gospodarstwie. Dlatego tak istotne jest równoległe projektowanie programu szczepień, którego skuteczność powinna być weryfikowana badaniami wskazującymi na uzyskany poziom odporności czynnej.

Inspekcja Weterynaryjna powinna mieć możliwość weryfikacji skuteczności szczepień i w tym celu powiatowy lekarz weterynarii pobiera urzędowe próbki do badań laboratoryjnych.

Definicje stosowane na potrzeby niniejszych wytycznych:

Stado objęte monitoringiem – populacja drobiu utrzymywana w ramach jednej jednostki produkcyjnej, podlegająca obowiązkowi szczepienia przeciwko ND.

Program szczepień – zestaw działań immunoprofilaktycznych, obejmujący dobór szczepionek, terminy i sposób ich podania, który tworzony jest wspólnie przez podmiot utrzymujący drób oraz lekarza weterynarii sprawującego opiekę nad stadem. Program ten powinien być dostosowany do specyfiki gospodarstwa i obowiązujących wymagań weterynaryjnych, a jego realizacja i skuteczność podlegają nadzorowi urzędowemu.

Urzędowy monitoring serologiczny – urzędowe badanie poziomu przeciwciał przeciwko wirusowi ND w wyznaczonych stadach, wykonywane zgodnie z zasadami określonymi w niniejszych wytycznych.

2. Serologiczna ocena protekcji stad kur i indyków w profilaktyce rzekomego pomoru drobiu

Odporność przeciwko chorobie Newcastle bazuje na krążących w ustroju swoistych przeciwciałach (odporność humoralna, ogólna) oraz poprzez wytworzenie odporności błon śluzowych (odporność miejscowa).

W immunologii ogólnej parametry odporności humoralnej określane są jako immunologiczne wykładniki protekcji (*immunological correlates of protection* – IMCOP). Wartości te najczęściej ustala się eksperymentalnie w testach zakażenia kontrolnego, a tak zwane miano protekcyjne definiowane jest jako ustalony empirycznie poziom przeciwciał, zabezpieczający szczepione ptaki przed zakażeniem w warunkach przeciętnego zagrożenia (standardowej zjadliwości patogenu).

Należy podkreślić, że w przypadku ptaków szczepionych wyłącznie szczepionkami żywymi przeciwko ND nie istnieje prosta metoda pozwalająca jednoznacznie określić poziom protekcji, szczególnie przy użyciu testów ELISA. Odporność wywoływana przez szczepionki żywe opiera się na współdziałaniu odpowiedzi humoralnej i komórkowej, z istotnym udziałem tej drugiej. Oznacza to, że nawet ptaki serologicznie ujemne mogą być odporne na zachorowanie. W konsekwencji, wyniki badań serologicznych dostarczają niepełnej i jedynie orientacyjnej oceny stanu odporności, a ocena skuteczności szczepień wyłącznie na ich podstawie może prowadzić do błędnych wniosków, choć wyższy odsetek wyników dodatnich potwierdza lepszą technikę szczepienia.

W przypadku zastosowania szczepionek inaktywowanych, mających na celu wzmocnienie odporności po wcześniejszym szczepieniu szczepionkami żywymi (tzw.

efekt „booster”), można oczekiwać wyraźnego wzrostu poziomu przeciwciał u wszystkich ptaków. W takim przypadku poziom przeciwciał jest z reguły skorelowany z poziomem odporności ptaków.

W zależności od przyjętego schematu szczepień, poziom przeciwciał obecnych we krwi może nie odzwierciedlać seroprotekcji stada, jeżeli schemat szczepień opiera się na szczepionkach wywołujących odporność miejscową.

3. Schemat i metodyka urzędowych badań monitoringowych

Schemat monitoringowych badań urzędowych w celu określenia jakości szczepień przeciwko ND obejmuje (dane na 31.12.2024):

- kury – stada nieśne – 2986 gospodarstw – 2666 stad (2%= 54);
- kury – stada hodowlane – 714 gospodarstw – 2152 stada (2% = 43);
- kury – brojlery – 5278 gospodarstw – 56 751 stad (2% = 1135);
- indyki – stada hodowlane – 44 gospodarstw – 227 stad (2% = 5);
- indyki – rzeźne – 1277 gospodarstw – 7871 stad (2% = 158).

Razem: 69 667 stad drobiu (2% = 1394)

3.1. Monitoring urzędowy w stadach drobiu nieśnego i hodowlanego

Pobieranie próbek do badań monitoringowych odbywa się w gospodarstwie oraz w rzeźni. W stadach drobiu nieśnego monitoring realizuje się poprzez pobranie prób z 2% stad wyprodukowanych na terenie województwa (2% stad kur nieśnych i 2% stad kur hodowlanych oraz 2% indyków hodowlanych). Próbki pobiera się z losowo wybranych gospodarstw w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia. Jedno stado może być w okresie jednego roku kalendarzowego przebadane tylko jeden raz. Pobieranie próbek do badania powinno zostać przeprowadzone nie wcześniej niż po upływie minimalnego czasu niezbędnego do wytworzenia odporności, wskazanego w karcie charakterystyki produktu leczniczego. Próbki należy pobrać od 23 ptaków ze stada w wieku 20 tygodni ± 2 tygodnie (w przypadku stad, w których zastosowano szczepionkę inaktywowaną, nie wcześniej niż po upływie minimalnego czasu niezbędnego do wytworzenia odporności, wskazanego w karcie charakterystyki produktu leczniczego). Następnie, próbki pobiera się ponownie od 23 losowo wybranych ptaków z tego samego stada podczas uboju.

Powiatowy lekarz weterynarii nadzorujący gospodarstwo, w którym utrzymywany jest drób nieśny lub hodowlany, odnotowuje na świadectwie zdrowia dla drobiu kierowanego do rzeźni: „Podlega badaniu urzędowemu w kierunku p-ciał ND” w pkt.4 świadectwa „Inne istotne informacje”.

Powiatowy lekarz weterynarii nadzorujący rzeźnię, realizuje urzędowe pobranie próbek w rzeźni. W piśmie przewodnim do laboratorium, PLW wskazuje dane PLW zlecającego pobranie próbek jako podmiot uprawniony do otrzymania wyniku badania oraz zobowiązany do poniesienia kosztów badania. PLW nadzorujący rzeźnię zobowiązany jest

do prowadzenia rejestru próbek, zawierającego powiat pochodzenia stada, dane gospodarstwa, identyfikację stada, datę pobrania i podpis osoby pobierającej próbkę zgodnie z załącznikiem nr 1.

Laboratorium urzędowe wykonujące badanie, przekazuje wynik tego badania wraz z rachunkiem (fakturą za badanie) PLW zlecającemu badanie wskazanemu w piśmie przewodnim.

Dane, niezbędne do ustalenia liczby badań oraz sporządzenia harmonogramu rocznego, dotyczące liczby stad wyprodukowanych na terenie województwa należy ustalać w oparciu o dane gromadzone w ZIWET w ramach realizacji KPZS za rok poprzedni.

Ustalenie i wskazanie liczby gospodarstw oraz stad, od których mają być pobrane próbki na terenie podległych powiatów, należy ustalić z poziomu wojewódzkiego inspektoratu weterynarii.

Po przydzieleniu poszczególnym powiatowym lekarzom weterynarii puli badań do wykonania, PLW opracowuje w oparciu o informacje uzyskane w toku kontroli podmiotu harmonogram próbkobrania. Z każdego stada należy pobrać co najmniej 23 próbki od losowo wybranych ptaków, zgodnie z zasadami opisanymi w punkcie 3.4. Nie jest dopuszczalne pobieranie próbek z kilku stad w jednym gospodarstwie w tym samym roku.

3.2 Monitoring urzędowy w stadach drobiu rzeźnego

Monitoring drobiu rzeźnego prowadzony jest przez IW w rzeźni. W stadach drobiu rzeźnego próbki w ramach monitoringu pobiera się w 2% stad kierowanych do uboju (2% stad brojlerów oraz 2% indyków rzeźnych). Próbki pobiera się od 23 ptaków z losowo wybranych stad w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia. Wojewódzki lekarz weterynarii sporządza harmonogram badań na dany rok kalendarzowy z podziałem na poszczególne powiaty, tj. wyznacza, ile stad z danego powiatu ma zostać poddanych badaniom monitoringowym, tak aby w skali województwa zbadanych zostało 2% stad kierowanych do uboju. Powiatowy lekarz weterynarii określa konkretne gospodarstwa z danego powiatu, z których stada zostaną poddane badaniom monitoringowym, przy czym liczba stad musi być zgodna z harmonogramem sporządzonym przez wojewódzkiego lekarza weterynarii oraz badane stada muszą pochodzić z różnych gospodarstw. Nie należy pobierać więcej niż jeden raz próbek ze stad pochodzących z tego samego gospodarstwa w ciągu roku kalendarzowego

Liczbę 2% stad należy ustalić w oparciu o dane w zakresie liczby stad objętych krajowymi programami Zwalczania *Salmonella* za rok poprzedni.

Powiatowy lekarz weterynarii nadzorujący gospodarstwo, w którym utrzymywany jest drób rzeźny, odnotowuje na świadectwie zdrowia dla drobiu kierowanego do rzeźni:

„Podlega badaniu urzędowemu w kierunku p-ciał ND” w pkt.4 świadectwa „Inne istotne informacje”.

Powiatowy lekarz weterynarii nadzorujący rzeźnię, realizuje urzędowe pobranie próbek w rzeźni. W piśmie przewodnim do laboratorium, PLW wskazuje dane PLW zlecającego pobranie próbek jako podmiot uprawniony do otrzymania wyniku badania oraz zobowiązany do poniesienia kosztów badania. PLW nadzorujący rzeźnię zobowiązany jest do prowadzenia rejestru próbek, zawierającego powiat pochodzenia stada, dane gospodarstwa, identyfikację stada, datę pobrania i podpis osoby pobierającej próbkę zgodnie z załącznikiem nr 1.

Laboratorium urzędowe wykonujące badanie, przekazuje wynik tego badania wraz z rachunkiem (fakturą za badanie) PLW zlecającemu badanie wskazanemu w piśmie przewodnim.

W Polsce wg stanu na czerwiec 2025 r. zatwierdzonych do handlu jest 137 rzeźni drobiu. Przy założeniu objęcia monitoringiem 2% stad drobiu rzeźnego kierowanych do uboju, na jedna rzeźnię przypada statystycznie 11 próbkobrań w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia. Uśredniona liczba próbkobrań będzie się różniła w zależności od wielkości prowadzonego uboju.

3.3 Monitoring w zakładach wylęgu drobiu

W Polsce wg stanu na maj 2025 r. (dane ZIWET) funkcjonuje 111 zakładów wylęgu drobiu.

W związku z obowiązkiem prowadzenia szczepień stad kur hodowlanych, weryfikacja obowiązku szczepień w ZWD powinna opierać się o okresową kontrolę dokumentacji prowadzonych w ZWD szczepień *in ovo* oraz piskląt jednodniowych.

W przypadku ujawnienia w toku kontroli zakładu, że szczepienia są prowadzone niezgodnie z karami charakterystyki weterynaryjnego produktu leczniczego (szczepionki) lub nie są w ogóle prowadzone, powiatowy lekarz weterynarii powinien nakazać w drodze decyzji administracyjnej wdrożenie wymaganych rozporządzeniem szczepień drobiu z gatunku kura oraz indyk.

3.4 Metodyka próbkobrania

Próbki krwi do badań serologicznych pobiera się w następujący sposób:

a) drób w gospodarstwie – pobranie z żyły skrzydłowej: jest to stosunkowe duże naczynie biegnące po przyśrodkowej stronie stawu łokciowego, widoczne tuż pod skórą po odchyleniu skrzydła i usunięciu piór,
b) drób w rzeźni – podczas wykrwawiania.

Podstawowe zasady pobierania krwi do badań serologicznych od drobiu utrzymywanego w chowie ściółkowym:

a) krew należy pobierać losowo, od osobników klinicznie zdrowych (nigdy charłaczych), w miarę możliwości będących na czczo,
b) w przypadku chowu ściółkowego ptaki należy wybierać z punktów wyznaczonych przez przekątne i oś symetrii (rycina i fotografie poniżej),
c) pobranie krwi powinno odbywać się poza halą produkcyjną, po ułożeniu ptaka w pozycji bocznej,
d) podczas pobierania próbek pobiera się od 1 do 3 ml krwi od ptaka, przy czym ilość pobranej krwi nie powinna przekroczyć 1 ml/100 g m.c. zdrowego ptaka.
e) krew do badań serologicznych pobiera się do suchej probówki bez antykoagulantu.

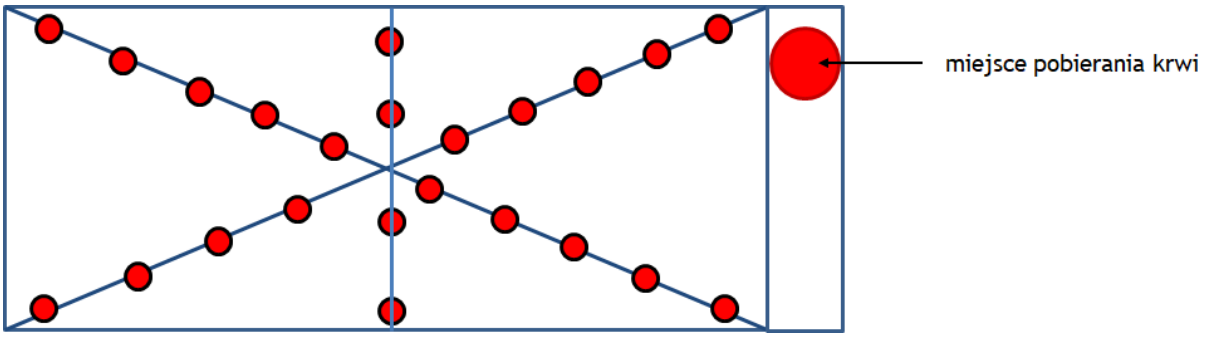

Postępowanie z pobranymi próbkami krwi określa Instrukcja Głównego Lekarza Weterynarii dotycząca pobierania i przesyłania próbek do laboratoryjnych badań diagnostycznych w kierunku grypy ptaków i rzekomego pomoru drobiu. Każda próbka powinna być jednoznacznie oznakowana. Informacje identyfikujące próbkę muszą być zgodne z danymi w piśmie przewodnim przesyłanym do laboratorium. Próbki dostarcza się do laboratorium nie później niż w dniu roboczym następującym po dniu, w którym zostały pobrane.

W sytuacjach uniemożliwiających przeprowadzenie monitoringu zgodnie z wytycznymi (np. choroba ptaków, wysiedlenie wytypowanego do badań stada), powiatowy lekarz weterynarii sporządza notatkę służbową. Powiatowy lekarz weterynarii typuje inne stado lub gospodarstwo do badań monitoringowych. W przypadku braku możliwości pobrania próbek z innego stada/gospodarstwa (brak stad kwalifikujących się do badań monitoringowych), powiatowy lekarz weterynarii informuje, o tym fakcie wojewódzkiego lekarza weterynarii. Wojewódzki lekarz weterynarii typuje inne gospodarstwo do urzędowego badania monitoringowego w danym województwie.

3.5 Wykonanie badania

Próbki bada się w laboratorium urzędowym wyznaczonym przez Głównego Lekarza Weterynarii, z wykorzystaniem metody ELISA oraz zestawów diagnostycznych ujętych w wykazie testów do diagnostyki *in vitro* stosowanych w medycynie weterynaryjnej, prowadzonym przez GLW.

Badania surowicy kur i indyków należy wykonywać wyłącznie przy użyciu zestawów dopuszczonych przez producenta do analizy surowicy danego gatunku.

4. Interpretacja wyników badania

Poniższe wytyczne dotyczące interpretacji wyników badań monitoringowych mogą służyć do oceny badań skuteczności prowadzonych przez prywatnych lekarzy weterynarii programów szczepień, przy zastosowaniu tych samych metod badawczych.

4.1 Kurczęta i indyki rzeźne

Za punkt wyjścia (tzw. linię bazową) stanowiącą minimalne wymagania należy aktualnie przyjąć wynik na poziomie 80% ptaków serododatnich, co uznaje się za satysfakcjonujący rezultat świadczący o przyjęciu szczepionki. Wartość ta powinna zostać poddana weryfikacji i ewentualnej korekcie po sześciu miesiącach realizacji programu, a w zależności od uzyskanych wyników może zostać podniesiona, jak również mogą zostać dodane inne kryteria stanowiące podstawę minimalnych wymagań. Średnie miana oraz współczynnik zmienności nie są brane pod uwagę.

4.2 Kury hodowlane i kury nieśne oraz indyki hodowlane

Za linię bazową stanowiącą minimalne wymagania na obecnym etapie należy uznać 100% ptaków serododatnich w stadzie. Wyznaczanie kryteriów minimalnego średniego miana i ewentualnie innych wskaźników (np. współczynnik zmienności) będzie mogło nastąpić po analizie wyników dokonanej po sześciu miesiącach realizacji programu.

5. Działania następcze po uzyskaniu wyników badan laboratoryjnych

Powiatowy lekarz weterynarii po uzyskaniu wyników badania laboratoryjnego przeprowadza ocenę poziomu immunizacji badanego stada. Ocenę należy oprzeć o dane przekazane z laboratorium urzędowego przeprowadzającego badanie w odniesieniu do wykorzystanego testu oraz użytej metodyki badań.

W przypadku uzyskania wyniku badania, wskazującego na uzyskanie przez zaszczepione zwierzęta co najmniej minimalnego odsetka ptaków serododatnich, powiatowy lekarz weterynarii nie podejmuje dodatkowych działań.

W przypadku uzyskania wyniku niewystarczającego odsetka ptaków serododatnich w badanych próbkach pochodzących od drobiu rzeźnego i nieśnego, powiatowy lekarz weterynarii wszczyna postępowanie administracyjne w trybie art. 61 kpa wobec

posiadacza zwierząt, od których pobierano próbki do badania. Podstawą prawną wydanej decyzji powinien być art. 44 ust. 1a pkt 7 oraz ust. 2 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt w zw. z § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 25 kwietnia 2025 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem rzekomego pomoru drobiu,

W decyzji administracyjnej, powiatowy lekarz weterynarii nakazuje właścicielowi stada przegląd i dostosowanie opisu programu szczepień kur lub indyków, w ramach obowiązującego w gospodarstwie planu bioasekuracji. Dostosowanie programu szczepień powinno być przeprowadzone przez podmiot świadczący usługi z zakresu medycyny weterynaryjnej w danym gospodarstwie z uwzględnieniem otrzymanych wyników badań urzędowych.

Powiatowy lekarz weterynarii powinien w decyzji administracyjnej określić termin na dostosowanie programu szczepień.

Uzasadniając decyzję administracyjną, organ powinien wskazać, że uzyskane wyniki badań laboratoryjnych nie dają podstawy do uznania, że realizowany program szczepień stada zapewnia uzyskanie przez zaszczepione ptaki, poziomu odporności czynnej zabezpieczającej stado przed zachorowaniem.

W związku z uzyskaniem niezadowalających wyników badań laboratoryjnych próbek pobranych od stada w danym gospodarstwie, powiatowy lekarz weterynarii wzmacnia nadzór nad danym gospodarstwem m.in. poprzez zwiększenie częstotliwości pobierania próbek urzędowych w kierunku określenia poziomu przeciwciał przeciwko ND. Zwiększenie częstotliwości próbkobrania urzędowego wprowadza się od chwili wdrożenia przez podmiot zmodyfikowanego programu szczepień. W ramach zwiększonej częstotliwości próbkobrania, urzędowemu badaniu podda 5 wsadów brojlerów lub indyków rzeźnych. Wzmocniony nadzór należy prowadzić do czasu uzyskania trzech kolejnych zadowalających wyników urzędowych badań laboratoryjnych. Na czas prowadzenia wzmożonego nadzoru nie mają wpływu wyniki badań zlecanych przez podmiot zgodnie z §3 rozporządzenia.

Badania prowadzone w ramach wzmocnionego nadzoru nie wpływają na harmonogram badań monitoringowych i są prowadzone dodatkowo do harmonogramu. Wyniki badań wpisywane są przez Powiatowego Lekarza Weterynarii właściwego dla miejsca pochodzenia stada do zintegrowanego interfejsu weterynaryjnego ZIWET.

W odniesieniu do niezadowalających wyników badań próbek pochodzących od stad drobiu nieśnego i stad hodowlanych, powiatowy lekarz weterynarii wzmacnia nadzór nad danym gospodarstwem poprzez dodatkowe pobieranie próbek od stad w danym cyklu produkcyjnym w okresie 4 tygodni od wdrożenia przez podmiot zmodyfikowanego programu szczepień, a następnie nie rzadziej niż co 12 tygodni. Wzmocniony nadzór należy prowadzić do czasu uzyskania trzech kolejnych zadowalających wyników

urzędowych badań laboratoryjnych. Na czas prowadzenia wzmożonego nadzoru nie mają wpływu wyniki badań zlecanych przez podmiot zgodnie z § 3 rozporządzenia.

Koszty badań urzędowych w ramach wzmocnionego nadzoru pokrywane są zgodnie z art. 79 ust. 2 lit c rozporządzenia PEiR (UE) 2017/625 przez posiadacza zwierząt.

6. Wejście w życie

Niniejsze wytyczne wchodzą w życie od dnia 1 lipca 2025 r.

Załączniki:

1. Załącznik nr 1 Rejestr próbek pobranych do badań monitoringowych